

El matrimoni davant la Ciutat

Joan-Francesc Pont Clemente. Catedràtic de Dret financer i tributari (UB)

Contràriament al que pensa molta gent, la regulació més perfecta del matrimoni ha nascut i s'ha desplegat en el si de la Ciutat. I aquesta concepció no prové només del liberalisme decimonònic, al qual devem tantes coses, ni molt menys del maig de 1968. Es molt més antiga.

En la història de la humanitat, els grecs descobreixen, precisament, el concepte mateix d'humanitat, desconegut fins aquell moment, però no van ser encara capaços de traslladar aquesta idea al Dret. Hauríem d'esperar, com en tantes coses, a Roma. El dret clàssic del matrimoni és, sense cap mena de dubte, la fita més impressionant del geni jurídic romà, perquè entén la institució com la unió lliure en que viuen els cònjuges en peu d'igualtat. Aquest dret clàssic va ser creat pels millors exponents de la societat romana, aplegats al voltant dels amics nobles d'Escipió el Jove i del seu moviment humanístic, estès progressivament fins inspirar reformes legals. La concepció antiga del matrimoni patriarcal, en el qual la dona es trobava en manu mariti, és superada per la nova i estrictament humana del matrimoni lliure i dissoluble, nascut de les mentalitats obertes dels juristes i del seu esforç creador amb els pretors i amb els jutges, sense necessitat de cap ajut legislatiu. Durant cinc-cents anys va existir així a Roma un dret humà del matrimoni, clau en la història de la civilització i de la jurisprudència i plenament capaç de superar la seva època i arribar fins avui com una força viva.

L'extinció de Roma suposaria la desaparició del seu dret matrimonial que no seria reivindicat fins a les Llums, al segle XVIII, i només apareixeria, fugisserament, als ordenaments alemany i francès en el XIX, per començar a imposar-se cap al final d'aquell segle. A Espanya, amb el parèntesi de la segona República, el dret matrimonial no arribarà a la perfecció del romà fins 1981, en desplegament de l'article 32 de la Constitució de 1978, i encara trigaran uns anys més els Ajuntaments en poder acollir amb dignitat la cerimònia nupcial que naturalment es celebra en el seu si.

L'afany de propietat exclusiva de les religions sobre els moments clau de la vida dels ciutadans, la seva vocació totalitària d'intermediaris forçosos entre les persones i la societat, el seu afany de negar l'autonomia moral, ha determinat la lluita dels lliurepensadors en favor d'institucions tan bàsiques com el registre civil o com el matrimoni civil. Aquest darrer, dificultat fins el paroxisme de demanar la prèvia apostasia durant el franquisme (herència, tot s'ha de dir, de l'obligatorietat del matrimoni canònic per als catòlics continguda a l'article 42 del Codi civil de 1888) o arraconat als jutjats fins començats els anys noranta (!) encara ocupa a Espanya un lloc secundari en l'escala social, en haver aconseguit l'Església Catòlica Romana, en el Concordat de 1953 i en els acords vergonyants de 1979, el manteniment dels efectes civils del matrimoni canònic previstos en l'article 76 del Codi civil de 1888. Així, el nostre ordenament jurídic admet que un tema cabdal de la convivència es reguli per les lleis d'un Estat estranger (la Santa Seu) amb el que ha firmat un tractat internacional i, el que encara és pitjor, que en el matrimoni, els ciutadans es divideixin segons les seves creences, bo i esmicolant la unitat necessària de la república. Als països civilitzats —com a Espanya durant la curta vigència de la llei de 1870, derogada el 9 de febrer de 1875, i de 28 de juny de 1932, extingida amb la República, amb la prèvia derogació pels nacionalistes al març de 1938—, el matrimoni civil és obligatori i els cònjuges queden en llibertat de contraure o no matrimoni religiós posteriorment allà on vulguin. Els nostres catòlics romans, per contra, per suposat els conservadors, però també els "progressistes", defensen a capa i espasa el privilegi del matrimoni concordatori, que ha sobreviscut a quinze anys de majoria parlamentària d'esquerres a les Corts Generals.

En un altre ordre de coses, al meu parer, resulta patètica i intolerable la intromissió de l'Església Catòlica Romana, amb el seu "curset" i altres tonteries, en un afer que, en primer lloc, té transcendència constitucional —d'acord amb la forma política actual de l'Estat espanyol que és la monarquia parlamentària— com és el casament del Príncep d'Astúries amb Letizia Ortiz, i només, en segon lloc, adquireix rellevància personal i, en tercer lloc, religiosa. Es vulgui o no, el matrimoni del Príncep d'Astúries és un fet polític que hauria de regir-se, exclusivament, per l'ordenament jurídic espanyol i celebrar-se a l'Ajuntament de Madrid. Després, és una opció personal dels contraents de viure en parella —d'acord amb les lleis civils— i és un esdeveniment que per creences o per tradició pot commemorar-se a la Catedral de l'Almudena, però cal distingir la dimensió "pública" —en el Dret constitucional, pel peculiar càrrec del nuvi; en el Dret civil, per la naturalesa de qualsevol matrimoni— que correspon només a la Ciutat, de la dimensió privada, que cadascú pot organitzar a la seva manera, bo i sotmetent-se, si vol, a les més o menys sensates o ridícules prescripcions de qualsevol confessió.

La història ens mostra els tretze segles, com a mínim, de foscor cultural derivats de l'Edat Mitjana i els esforços que ha hagut de fer l'ésser humà per exercir la seva majoria d'edat, el que ha aconseguit, en bona mesura, perquè ha tornat a posar els seus ulls en Roma. Efectivament, en el matrimoni clàssic romà el marit no té cap poder legal sobre la seva dona i ambdós cònjuges són considerats en un pla d'igualtat absoluta. La dona conserva el nom de la seva família originària. No existeixen deures recíprocs en ordre a les relacions sexuals entre els cònjuges i el Dret renuncia a ficar-se en la intimitat de les seves relacions personals, per considerar inhumana aquesta intromissió.

Com contrasta aquesta idea de la civilització romana amb l'obsessió de les religions del Llibre pel que succeeix al lliit! Isabel Allende explica a *Mi país inventado* que la prohibició insistent a les joves a Xile de que "se acostaran" va produir embarassos no desitjats entre persones que ho havien fet prudentment drets! El llibre *Consultor del Clero* de J. Berthier (Barcelona, 1940) recomana complir el deute conjugal *ut vir incubus uxorem succubam et ad se conversam cognoscat* (per abreujar, "el missioner"), malgrat que accepta altres postures, per dedicar un grapat de pàgines a descriure els pecats comesos amb el propi cònjuge que revesteixen la malícia de l'adulteri! La recuperació de la intimitat de les relacions personals ha deixat molts màrtirs en el camí, sobretot dones, no ahir, sinó avui mateix, en la pervivència de les lapidacions per adulteri; i no només a països subdesenvolupats, sinó a llocs tan propers culturalment a nosaltres com el Marroc o Xile que han de recórrer un llarg camí d'humanització del seu dret matrimonial. Encara la IV Assemblea Nacional del Moviment de Crítica Radical havia de defensar els dies 13-15 de març de 1981, el divorci per mutu consentiment, en el sentit més ample d'aquest concepte i criticava la nostàlgia teocràtica de la jerarquia eclesiàstica.

El matrimoni clàssic romà és, en aquest sentit d'amotllar-se a la naturalesa humana, més un estat que un contracte i troba el seu eix configurador molt més en la voluntat lliure de viure junts que en l'establiment d'un conveni generador d'obligacions. D'aquesta forma, el matrimoni és la unió de dues persones iguals. La manifestació d'aquesta igualtat era que el marit i la muller mantenien la propietat dels béns que tinguessin en contraure matrimoni i dels béns adquirits durant el mateix. Cada un dels esposos podia disposar dels seus béns inter vivos i mortis causa i la dona no necessitava l'autorització marital en els actes en els que intervenia. Tots aquests elements s'han mantingut íntegres a pocs indrets d'Europa, però entre ells destaca Catalunya i la seva institució de la separació de béns.

Certament, ja Roma va experimentar la tensió entre la concepció patriarcal d'Ulpianus per a qui *connubium est uxoris iure ducendae facultas*, la facultat de prendre esposa d'acord amb el Dret, i la concepció igualitària i humanista de Publili Syrus que descriu com *perenne coniugium animus, non habeas, facit*, que la unió perfecta del matrimoni la realitza l'esperit i i no el cos. Ciceró insistia en que *prima societas in ipso coniugo est*, que la primera societat és el mateix matrimoni, però la seva opinió era molt esbiaixada, doncs el seu interès es centrava en prendre-li els béns a la seva rica esposa Terència cada cop que ell feia fallida.

Malgrat que hem d'acceptar, amb els antics, que *bona vincula nuptiarum, sed tamen vincula*, que són bones les lligadures del matrimoni, però que al cap i a la fi són lligadures, no resulta reconfortant contemplar com en els dos moments estel·lars de la civilització, la Roma clàssica i l'Europa liberal de la democràcia i dels drets humans, el matrimoni es construeix sobre el respecte radical de la llibertat dels cònjuges per conviure i per persistir o no en aquesta convivència?

Aquest és, en efecte, el matrimoni que es contrau davant la Ciutat, el que neix i es manté sobre l'autonomia de la voluntat i sobre la igualtat de cadascú i en el que, a més, la seva perdurabilitat i estabilitat no s'imposen coercitivament, sinó que deriven de l'afecte i de la responsabilitat.

M'agrada la idea, potser imprecisa, però de gran bellesa plàstica, que el matrimoni davant la Ciutat adopta més els perfils d'un estat —és a dir, de la situació en què es troben dues persones— que no els d'un contracte. Escau a la família la serenitat nascuda de la permanència pacífica en el temps dels vincles nascuts de la unió lliure, mentre que resulta pertorbadora, en la meua opinió, la insistència en el contracte, sobretot si aquest s'entén com la font d'exigència de deïbits de qualsevol naturalesa. Per a mi, les fórmules antigues, com moltes de les religioses, de celebrar el matrimoni estaven i estan molt lligades a la seva assimilació a una compravenda de la dona, mentre que la fórmula del matrimoni davant la Ciutat és la de compartir els nuvis (que de forma natural i humana ja no haurien de ser forçosament home i dona, sinó simplement dues persones de diferent o del mateix sexe), amb la gent que estimen, la realitat tangible de la unió feliç dels seus esperits, un fet íntim i personal, radicalment íntim i personal, que, tanmateix, des de la seva exteriorització comporta efectes jurídics que només a la Ciutat correspon regular, tutelar i, si s'escau, mediar en els conflictes o determinar-ne la solució.